

Koffie voor de rechter

Adriana van Dooijeweert¹

Aan twee auteurs is gevraagd te reageren op de volgende stelling: 'Een eenzijdig samengestelde zittingscombinatie (man-vrouw) wekt in sommige zaken de schijn van partijdigheid en is derhalve onwenselijk.'

Marc de Werd trapt af, Adriana van Dooijeweert reageert.

Het zal in 1988 geweest zijn dat ik, net benoemd als Ondervoorzitter van de Raad van Beroep en het Ambtenarengerecht te 's Hertogenbosch, voor het eerst naar Eindhoven reisde om daar in het gebouw van het Kantongerecht zitting te houden. In de auto met alle dossiers. Ad (man), de bode, reed en de griffier (man, Frank) zat achterin. De auto stopte onderaan de trap en toen ik uitstapte werd ik vriendelijk welkom geheten door de bode (man) met de woorden: 'de zitting is op de eerste

Ik werd vriendelijk welkom geheten door de bode (man) met de woorden: 'de zitting is op de eerste verdieping maar je kunt eerst hier beneden koffie halen voor de rechter'

verdieping maar je kunt eerst hier beneden koffie halen voor de rechter'. In datzelfde Brabant, twee jaar later, de sector bestuursrecht van de rechtbank was net opgericht, zat ik voor het eerst een uit drie vrouwen bestaande meervoudige kamer voor. De zaak ging over de Hinderwetvergunning voor de uitbreiding van een varkenshouderij. Een van die vrouwelijke rechters was speciaal bij die zaak gehaald omdat ze zo'n beetje alles wat er te weten viel over stankcirkels wist. Maar dat wist de boerin die haar man Teun naar de zitting vergezelde natuurlijk niet. Ze nam naast hem plaats, bekeek het gezelschap achter de tafel en stootte manlief aan: 'Kijk Teun, 't ben allemaal meskes!' De toon gaf bepaald geen blijk van veel vertrouwen. En toch waren we toen al ver verwijderd van de periode van kort na de Tweede Wereldoorlog, waarin de gedachte gemeengoed was dat vrouwen niet geschikt waren voor het rechtersambt omdat ze zich te veel door

emoties zouden laten leiden. En nu, in 2021, wordt me toch nog (of weer?) gevraagd te reageren op de stelling dat een eenzijdig samengestelde meervoudige kamer soms de schijn van voor ingenomenheid kan wekken. Daarmee wordt gedoeld op zowel een meervoudige kamer met drie vrouwen als op een louter mannelijk bezetting. Ik kom dus niet weg met de tegenwerping dat vroeger niemand piepte als er drie mannen op een zaak zaten en het nu dus de gewoonste zaak van de wereld moet zijn als er drie vrouwen ingeroosterd worden. Ik moet het dus anders aanpakken. Ik stel mezelf de vraag: wat is in dit verband eigenlijk eenzijdig? Dat je (meestal) boven de toga kunt zien of de rechter man of vrouw is? Wat zegt dat over de persoon van de rechter? Was die bijvoorbeeld altijd al man of vrouw of is hij/zij misschien op dit moment bezig aan een transitie? Maar belangrijker nog: in hoeverre kan het zijn van man of vrouw de in casu te nemen beslissing beïnvloeden en zou dat een goede reden kunnen zijn om, ter voorkoming van de schijn van vooringenomenheid die bij partijen zou kunnen ontstaan, het bij bepaalde zaken niet wenselijk te achten dat er drie vrouwen of drie mannen een meervoudige kamer bemensen?

Als tot nu toe bij de borrel of aan de lunchtafel (dit alles in het pre-Covid tijdperk!) dit onderwerp binnen de rechtspraak aan de orde kwam, ging het zelden over het belastingrecht en heel vaak over strafrecht, met name zedenzaken en familierecht, geschillen over omgangsrecht met kinderen en ouderlijke macht bijvoorbeeld.

Nu neemt ieder mens die rechter wordt zichzelf mee in dat vak. Hoe je aankijkt tegen de dilemma's waar je als professionele rechter keuzes in moet maken wordt, naast door wat je aan kennis en vaardigheden in de opleiding opdoet, ook in belangrijke mate bepaald door waar je wieg stond en wat jij in je persoonlijke leven hebt ervaren voordat je rechter werd. En die ervaringen gaan door, ook tijdens dat rechterschap. Dat heet leven of ook wel: in de maatschappij staan. Ik ben er eigenlijk wel van overtuigd dat, als je bent opgevoed in een gezin waarin religie een zeer dominante factor was, of je komt uit een familie waarin gaan studeren al generaties lang de normaalste zaak van de wereld is, of, het andere uiterste, je bent de eerste die dat pad op gaat, dat (onbewust) vaak meer met je doet dan het zijn van man of vrouw. En ik heb nog nie-

Nu neemt ieder mens die rechter wordt zichzelf mee in dat vak

mand horen bepleiten dat bij de samenstelling van meervoudige kamers ter voorkoming van eenzijdigheid en de schijn van vooringenomenheid, met dat soort verschillen rekening zou moeten worden gehouden. Als dat al te doen zou zijn.

Naar mijn mening gaat het er in de kern om dat we ervan uit moeten (en mogen) gaan dat een professional als de rechter in staat is om bij de uitoefening van dat ambt voldoende afstand te houden van dit soort factoren. En diezelfde professionaliteit brengt met zich mee dat je je ook realiseert wanneer een zaak 'te dichtbij komt' om je nog gewapend (met zwaard, weegschaal en blinddoek?) te weten tegen het niet meer vrij en objectief in de zaak staan. Dan is er de mogelijkheid je te verschonen, niet deel te nemen aan de behandeling dus. Dat een rechter dat doet wordt niet zichtbaar voor de buitenwereld, want dat gebeurt vóór bekend wordt gemaakt wie er op een zaak zitten. Wat de buitenwereld wel ziet en na de zitting leest, zijn drie rechters die de zaak zakelijk behandelen, op basis van argumenten van partijen en eigen objectief oordeel over de juridische aspecten.

Bij dit alles is heel belangrijk dat de een aantal jaren geleden vernieuwde opleiding tot rechter veel meer dan vroeger aandacht besteedt aan wie je bent als rechter, hoe je zo geworden bent en hoe je er zelf mee omgaat als je merkt dat je moeite hebt met aspecten van een zaak die dicht zitten op dat persoonlijke. Dan kan het gaan om een persoonlijke overtuiging, bijvoorbeeld hoe je over het zelfbeschikkingsrecht van de mens denkt. En ik weet bijvoorbeeld ook, uit eigen ervaring, dat er rechters zijn die vanuit hun persoonlijke religieuze overtuiging tegen abortus zijn, maar die zodra ze als rechter geconfronteerd worden met een zaak waarin dat een rol speelt, daarvan toch weten te abstraheren. Maar het kan ook iets zijn dat jou in de fase van het leven waarin je je op dat moment bevindt erg bezighoudt en mogelijk beïnvloedt. Ik noem een voorbeeld: ik kan me heel goed voorstellen dat een rechter die zelf recent slachtoffer is geworden van een zedenmisdrijf aan zal geven dit soort zaken althans enige tijd niet te

willen doen en dat zal bij niemand op onbegrip stuiten. Maar met man of vrouw zijn heeft dat niets te maken volgens mij. Ook is het heel goed denkbaar dat een rechter die zelf net midden in een heel nare echtscheidingsprocedure zit toch dit soort zaken wil en ook kan blijven behandelen. Die vernieuwde opleiding besteedt immers niet alleen aandacht aan hoe zelf met dit soort dilemma's om te gaan. Er wordt ook aandacht besteed aan hoe je in een open gesprek als collega iemand kan helpen die aangeeft een spanningsveld te ervaren tussen de vereiste objectieve benadering van een zaak en de persoonlijke gevoelens, ervaringen of levensovertuiging van die persoon.

De Rechtspraak in Nederland wil in toenemende mate divers en inclusief zijn. Niet om met quota te scoren. Het gaat om iets anders. Als we meer rechters, vrouwen en mannen, van kleur hebben, en LHBTIQ+ers en rechters met een beperking, dan staat de rechtspraak meer in de snel veranderende en diversere en inclusiever wordende maatschappij. En dat is, daar ben ik van heilig van overtuigd, goed voor de kwaliteit en de herkenbaarheid van die rechtspraak. En dus uiteindelijk ook voor het vertrouwen van de burger daarin. Bij die ontwikkeling past naar mijn mening het toedelen van zaken aan rechters zonder daarbij persoonlijke kenmerken te betrekken.

Tot slot nog even terug naar de vrouwen. Een gebrek aan vrouwelijke rechters kennen we in Nederland allang niet meer. Maar als we naar de hogere en hoogste functies in de samenleving, en echt ook nog wel in de rechtspraak, kijken is verbetering nog wel mogelijk. Het VN-Vrouwenverdrag is duidelijk: een goede vertegenwoordiging van vrouwen ook in de hoogste functies komt uiteindelijk de verwezenlijking van alle vrouwenrechten ten goede. En op dat gebied is echt nog wel wat werk te verzetten in Nederland!

Helemaal tot slot kan ik het hier niet laten de door André Verburg gestarte actie om te gaan werken aan het vervangen van de mannelijke dominantie in wetteksten, zoals bijvoorbeeld het begrip 'goed huisvader', maar ook functiebenamingen van (hogere) rechters van harte te ondersteunen. Tenslotte is in Straatsburg al heel lang ieder lid van het EHRM judge of judge! •

Auteur

1. Mr. A. van Dooijeweert is tot 1 september 2021 voorzitter van het College voor de

Rechten van de Mens, vanaf die datum raadshere(!)-commissaris bij het Gerechtshof Den Haag.